

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.и.н. Стела Милчева Дончева
за дисертационния труд на Калина Ивелинова Атанасова
„ОБЛЕКЛОТО ПРЕЗ ВТОРОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, научна област 2.
Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. „История и археология“, Факултет
по хуманитарни науки, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Предложената за защита дисертация е едно от малкото подобни разработки, свързани с културата на Второто българско царство. Темата за облеклото е засягана частично и непълно до сега, предимно с оглед на отделни групи находки, постъпили от археологическите проучвания и по-рядко с изследване на оскъдните писмени свидетелства и миниатюрите в тях. Към находките, свързани с вида на средновековния костюм се отнасят останките от плат и тъкан и металните предмети – копчета, закопчалки, коланни детайли (токи, апликации, коланни крайници), сред които последната група са преобладаващи.

Ето защо, всяка една публикация по тази тема носи своеобразен принос не само към отделните страни от спецификата на средновековното облекло, но и към цялостния поглед, насочен към културата и бита на обществото през тази епоха. В този дух и настоящия дисертационен труд е умело композиран в Увод, 3 глави, Заключение – общо 220 стр. и Приложение от 82 стр. Библиографията е над 20 стр. и обхваща богат набор от заглавия както наши, така и чуждоезикови. Отделните части на работата са в ясна смислово-семантична връзка, между които е намерен необходимия баланс – важно и търсено условие за успеха на едно подобно изследване. Съдържателен и конструктивно свързан с цялостната разработка е и Реферата към дисертацията в обем от 40 стр.

В *Увода* е представена актуалността на темата, предвид съвременните технологии и възможности за онагледяване на отделни моменти от историческото минало, сред които е реконструкцията на облеклото е сред най-атраktivните тенденции. За целта, както посочва сполучливо докторанта, е необходимо наличието на цялостно изследване върху костюма през отделните исторически периоди, структуриране на натрупания материал и непредубедено разглеждане на източниците в светлината на новите открития. Сред

приоритетите е също ревизирането на някои стари постановки и създаване на нови и по-добре аргументирани.

В тази уводна част са формулирани целите и задачите, определена е методиката на изследване, направен е историографски преглед на проучванията по темата и са очертани хронологическите рамки на изследването. Въпреки множеството приносни материали, липсват съвременни обобщаващи проучвания, както заключава дисертантът. Това е достатъчно основание за вникване в проблематиката и задълбочено изследване на всички страни, които предлага тази тема.

В Глава I озаглавена „Церемониалните владетелски костюми“ се проследява генетичната свързаност на българските с византийските владетелски инсигнии и се дава функционална характеристика на тяхното приложение през периода на Късното българско средновековие. Оказва се, че най-изобилен източник на български царски изображения от XIII и XIV в. са портретните изображения и запазеня сфрагистичен и нумизматичен материал, въпреки условността на изображенията и липсата на детайли при много от запазените примери. Затова и докторантът аргументира изследването на инсигниите на онези владетели, от които са запазени няколко типа изображения, които успешно биха могли да бъдат съпоставени. Такива са Иван Асен II, Константин Тих, Михаил Шишман и Иван Александър.

Редно е да се отбележи, че докторантката изцяло се е съобразила с направените препоръки и предложения на предварителното обсъждане на темата. Това личи от добавените нумизматични и сфрагистични паметници, които умело подкрепят тезите на автора. Оформлението на текста също е съобразено с направените препоръки и организацията на този многоброен и разностранен материал е добре балансирана, а информацията – четивна и лесна за възприемане.

Втората глава от дисертацията разглежда *Костюмите на духовенството* и носи същото заглавие. Тук детайлно е анализиран византийския духовнически костюм, който стои в основата на изображенията, както от ранното, така и от късното средновековие в източноправославния свят. През XII в. вече са налични всички елементи от свещеническият и епископския орнат, повечето от тях, наследени без изменения от VI-VII в. Доказателство за приложението на утвърдените елементи от облеклото на духовенството, дисертантът намира в погребенията на негови представители, разкрити при археологическите проучвания (епископските погребения в Кърджали), както и в миниатюрите в някои

богослужбни книги (Добрейшовото евангелие, Томичовия псалтир, Манасиевата хроника и др.). Не на последно място са анализирани изображенията по запазените стенописи в храмовете от късносредновековния период, като църквата в Станичане, Калотина, Долна Каменица, Бачковския манастир, Ивановския скален комплекс и др.

Средновековните светски костюми са обект на изследване в *третата глава* на настоящия дисертационен труд. Отделно са разгледани мъжкото и женското българско облекло. Основен извор за първото е Мадридския препис на хрониката на Скилица от 1150 г. Специално внимание е отделено на влиянията от Византия, което ако се съди по някои детайли от костюма, каквито се явяват специфичните коланни набори за периода, не е малко. Своя отпечатък върху облеклото оставят и късните номади – кумани и печенези, което е детайлно разгледано от автора на настоящата работа.

Сполучливо е разделението на средновековната аристокрация по рангове в зависимост от облеклото и допълненията към него. Една интересна тема, която досега не е била предмет на обобщено изследване, каквото виждаме тук. Приведени са стенописни портрети от Боянската църква, църквата „Св. 40 мъченици“, познатите ни вече църкви в Долна Каменица и Станичане, както и такива от храмовете в Костур и много други повече или по-малко известни изображения от евангелски текстове и храмова живопис. На базата на многобройните примери са изготвени типологии, свързани с характерни елементи от облеклото на аристокрацията през късното българско средновековие.

Разбира се, не е подминато без внимание и обикновеното население, облеклото на което също носи важна информация. Последната е в резултат на археологическите проучвания на средновековните некрополи в Дръстър, Калиакра, Янтра, Дворцовия комплекс в Преслав, Трапезица в Търново и др. В тази връзка са добавени още значими паметници, съобразно направените препоръки при обсъждането на дисертацията на катедреното заседание през юни.

Заключението обобщава направените наблюдения и изводи, като специално внимание е отделено на новите наблюдения и както ги нарича дисертантът „новите възгледи“, които се налагат в цялата работа и които, без съмнение, са успешно защитени в хода на изложението. Приносните моменти на работата са изложени на няколко страници и отговарят на поставените цели и задачи в началото на изложението. Освен това, изводите от изследването са онагледени чрез няколко вида визуализация на източниците и находките чрез компютърна обработка на използваните фотографии, което допринася за съхраняване

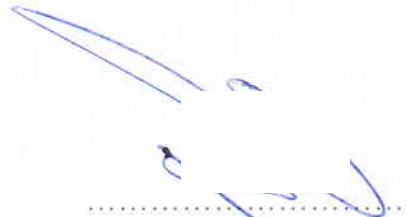
на информацията от средновековните фрески. Включени са също над 200 броя авторски схеми и рисунки, което успешно препраща към разгледаните изворови данни.

Всичко до тук ми дава основания да заявя своето много добро впечатление от предложената за защита дисертация. Последната напълно отговаря на всички изисквания за подобен вид разработки и представлява съществено допълнение към изследванията, посветени на средновековния костюм, носещо своя специфичен индивидуален принос в проблематиката по темата. Авторефератът също отговаря на изискванията и представя акцентите в цялостната разработка съдържателно и убедително.

Може още много да се каже за този труд, но това нека остане за времето, когато дисертацията ще бъде публикувана в своя окончателен вид. Всичко до тук уверено ми дава основание да препоръчам на членовете на почитаемото научно жури да присъди на Калина Атанасова образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност Археология (Средновековна българска археология).

01.08.2022 г.

Шумен

проф. д.и.н. Стеля Дончева